

Neuvosto-Karjalan suunnitelmataloutta tutkimassa

Sari Aution väitöshaastattelu

FL (väit.) Sari Aution väitöskirja *Suunnitelmatalous Neuvosto-Karjalassa 1928–1941. Paikallistason rooli Neuvostoliiton teollistamisessa* tarkastettiin Tampereen yliopiston humanistisessa tiedekunnassa lauantaina 19. tammikuuta 2002. Vastaväittäjänä toimi Åbo Akademin emeritusprofessori Sune Jungar ja kustoksena professori Marjatta Hietala.

Teos käsittelee, kuten nimestäkin käy ilmi, suunnitelmataloutta Neuvosto-Karjalassa ja sitä, mikä oli Neuvosto-Karjalan rooli paikallistasona Neuvostoliiton teollistamisessa. Rajattu alue (Neuvosto-Karjala) ja talouden yhden alan (metsätalous, metsäteollisuus) tarkastelu mahdollistaa suunnitelmatalouden käytännön tutkimisen aina keskuksesta paikallistasolle saakka. Tutkimus käsittelee paitsi paikallistason ja keskuksen välistä vuoropuhelua myös yksilön kokemuksia osana suunnitelmatalouden käytäntöjä. Näin tutkimus on ensimmäinen näin syvälliseen analyysiin perustuva tutkimus suunnitelmatalouden käytännön toteutuksesta. Tutkimus on julkaistu SKS:n *Bibliotheca Historica* -sarjassa.

Aiheen valikoituminen ja työn aloittaminen

Lähdetään liikkeelle siitä, miten valitsit alunperin aiheesi?

– Nyt jo emeritusprofessori Olli Vehviläinen ehdotti alunperin minulle aihetta muistaakseni vuonna 1992. Teemasta löytyi aineistoja myös Suomesta ja suomeksi, mikä tietenkin alkuvaiheessa helpotti. Suuntaus oli selvästi kohti Venäjän-tutkimuksen nousua. Kun sitten sain graduni valmiiksi pari vuotta myöhemmin, alkoi Suomen Akatemian laaja Venäjä-tutkimusohjelma. Tässä suhteessa olin todellakin oikeaan aikaan oikeassa paikassa, sillä minut pyydettiin mukaan uuteen projektiin.

Miten se poikkeuksellinen hetki, jolloin aloitit, vaikutti tutkimukseesi?

– Arkistot avautuivat 1992, jolloin lähes kaikki aineistot olivat hetken aikaa avoinna. Pääsin arkistoihin hyvin otolliseen aikaan, sillä ilmapiiri oli avoin ja kaikki käyttööni haluamani aineistot saatavilla. Pääsin heti alussa lukemaan jopa sellaisia aineistoja, joita kukaan ei ollut lukenut ennen minua. Nyt osa arkistoista on jo suljettu uudelleen. Hetki tutkimukseni aloittamiseen oli siten historiallisesti otollinen.

Miten tutkimusyhteydet Venäjälle luotiin?

– Päästyäni mukaan Akatemian projektiin pystyin hyödyntämään kokeneempien tutkijoiden jo olemassaolleita kontakteja. Käytyäni useamman kerran Venäjällä asiat alkoivat luonnistua, systeemi tuli tutuksi, samoin kuin arkistot ja niiden työntekijät. Esimerkiksi Petroskoissa puoluearkistossa työskennellessäni arkistovirkailijat toivat aina teetä ja jos tutkijasali sattui olemaan oikein kylmä sain oman henkilökohtaisen patterin. Palvelu oli loistavaa.

– Aloittaessani tutkijana Venäjä oli minulle ihan uusi tuttavuus, sillä en ennen gradun aloittamista ollut koskaan kuvitellut tutkivani Venäjää. Suhteeni aiheeseen alkoi vasta opintojeni loppuvaiheessa, kun professori Jukka Paastelan luennolla kiinnostuin NEP-kaudesta, tuosta vallankumousta seuranneesta kummallisesta periodista ja sen äärimuodoista. Halusin graduuni aiheen, jossa olisin voinut perehtyä juuri tuohon vaiheeseen Neuvostoliiton historiassa. Näin gradussani ryhdyin tutkimaan Olli Vehviläisen neuvosta NEP-politiikan toteutumista Neuvosto-Karjalassa.

Oliko vaikeaa sopeutua Venäjän tutkijaksi?

– Ensimmäisessä projektissa olimme 78-vuotiaan venäläisen naisprofessorin kanssa ainoat naispuoliset tutkijat koko projektissa. Venäläinen tutkimusyhteisö on perinteisesti ollut varsin miesvaltainen. Venäjällä sain usein erikoiskohtelua koska olin nainen, kun taas toisinaan koin, ettei argumenttejani otettu sukupuoleni tai ehkä ikänikään vuoksi vakavasti. Naisen matkustaminen yksinään Venäjällä ei ollut myöskään ongelmatonta. Onneksi projektimme porukka oli reilu ja yhteishenki hyvä. Matkustimme pääasiassa porukalla, mistä oli suuri hyöty erityisesti minulle.

– Sopeutuminen tutkimukseni erityisalueen, metsän, tutkimiseen oli sen sijaan helppoa, sillä olen pienestä pitäen ollut tekemisissä metsäasioiden kanssa. Jo aivan nappulasta olen ollut mukana metsätoissa, opetellut metsänhoitoa ja ylipäänsä tottunut metsistä

puhumiseen. Näin tutkimukseeni tuli tältä osin vankka empiirinen ja omakohtainen kokemus, mikä alkuvaiheessa Venäjä-osiosta puuttui. Tosin siihenkin puoleen tottui ja omakohtaista kokemusta kertyi lukuisten Venäjän matkojen myötä.

Suunnitelmatalous yksilön ja totuuden näkökulmista

Miten koit väitöskirjassasi onnistuneesi, mitkä uudet avaukset koit tehneesi?

– Koen onnistuneeni siinä että selvitin alkuperäismateriaaliin perustuen, mitä suunnitelmatalous todella oli käytännössä niin paikallistason kuin yksityisenkin ihmisen kannalta. Pidän myös kiinni siitä, mitä kirjassani väitän Neuvosto-Karjalan roolista paikallistasona Neuvostoliiton teollistamisessa.

– Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että kirjani olisi lopullinen sana tästä teemasta. Ei suinkaan. Tutkittavaa on vielä paljon. Kiehtova haaste jollekin tulevalle tutkijalle on laajan vertailun tekeminen vastikään ilmestyneen tutkimuksen pohjalta Neuvostoliiton aluepolitiikasta. Alkuperäisaineiston pohjalta sellaisen tekeminen on ikuisuusprojekti. Olisi myös tavattoman kiinnostavaa jos voitaisiin löytää jokin taloudellinen malli, jolla voitaisiin verrata Suomen ja Neuvosto-Karjalan kehitysteitä.

Kuinka vaikeaa oli löytää luotettavaa aineistoa tutkimuksen pohjaksi?

– Olen vankasti sitä mieltä, että Venäjän arkistoista voi löytää luotettavaa aineistoa. Aineistoa on valtavat määrät, miljoonia arkistovihkoja, mutta vertailemalla eri päätösten aineistoa voi kriittinen tutkija erottaa fabrikaation ja tulosten manipuloinnin todennäköisesti luotettavasta materiaalista ja erottaa ne päätöksenteon tasot, joilla pyrittiin vaikuttamaan tuloksiin. Työtä täytyy tehdä, mutta mahdollista se on. Usein virheellisissä tilastoissa oli kysymys myös inhimillisistä ongelmista, esimerkiksi aivan tavallisista laskuvirheistä. Niitä olen pyrkinyt osoittamaan myös kirjassani.

Kuinka pitkälle tässä tulosten manipuloinnissa on nähtävissä vanhan tsaarinajan yhteiskunnan vaikutusta?

– Kaikessa Venäjän historiassa näkyy traditio ja jatkumokin. Neuvostojärjestelmään oli kuitenkin sisäänrakennettuna käytäntö, joka johti tiedon manipulointiin. Resursseja kohdennettiin eri alueille ja aloille sen mukaan, kuinka annetuissa tavoitteissa onnistuttiin. Saadakseen resursseja huonosti onnistuneiden alueiden oli "rukattava" tuloksia pysyäkseen hyvissä neuvotteluasemissa. Loppujen lopuksi tästä "pelistä" tuli maan tapa. On kuitenkin tärkeää muistaa, että tilanne riippui siitä, mistä teollisuuden- tai talousalasta oli kysymys. Kun puhutaan priorisoiduista aloista, kuten raskaasta teollisuudesta, tarve manipuoloida tuloksia näkyy selkeämmin kuin esimerkiksi metsäteollisuudessa, joka oli raaka-aineteollisuutta.

– Tulosten manipulointia ja aineistojen luotettavuutta arvioitaessa on tärkeää ottaa huomioon myös se, oliko kyseessä paikallistason välittämä tieto keskuksen suunnitteluelimille vain suunnitelmien

lopullisten tulosten välittäminen esimerkiksi ulkomaille. Yksinkertaisesti kyse on siis todellisen tiedon ja esimerkiksi propagandan erottamisesta toisistaan.

Karjalan suomalaiset ja Stalin

Kuinka kansallisuuskysymys vaikutti Karjalassa?

– Neuvosto-Karjala oli erittäin keskeinen alue nimenomaan kansallisuuskysymyksen kannalta, koska alueella oli suomalainen johto ja muutenkin paljon suomalaisia. Omassa tutkimuksessani lähestyn kansallisuuskysymystä nimenomaan Neuvosto-Karjalan suomalaisen johdon harjoittaman taloudellisen realismin näkökulmasta. Neuvosto-Karjalassa kohtasi kaksi erilaista ajattelutapaa: suomalainen ja venäläinen. Huolimatta siitä, että suomalaiset olivat rakentamassa ihanneyhteiskuntaa kaikkien muiden tavoin, oli ajattelussa kuitenkin havaittavissa myös tavoite taloudellisesti kannattavasta toiminnasta, joka oli tietenkin ongelmallista tässä yhteydessä.

Miten Stalinin ajan tutkiminen vaikuttaa tutkijaan?

– Historioitsijan pyrkimys ymmärtämiseen ja neutraaliuteen joutuu koetukselle kun lukee siitä, miten merkityksetön yksilön ja jopa kansakunnan elämä oli taloudellisiin tavoitteisiin pyrittäessä. Kokemuksen ja ammattitaidon kasvaessa on mahdollista päästä työssään entistä analyyttisemmälle tasolle, sillä Stalinkin oli oman aikakautensa kuva monellakin tavalla. Mielestäni NL:n aikaakaan ei tulisi lähteä tutkimaan pelkästään negatiivisesti vaan sitä tulisi katsoa laajemmasta näkökulmasta, sitoen asiat laajempaan kontekstiin. Tästä hyvä esimerkki on juuri Neuvosto-Karjala. Se taantui suunnitelmatalouden aikana kun taas Neuvostoliitto teollistui ja modernisoitui.

– Kuva Stalinin ajasta kaiken kaikkiaan on tullut jossain määrin maltillisemmaksi samalla kun tutkimus on edennyt ja arkistoaineistot ovat tulleet tutkijoiden käyttöön. Tosin tässäkin ei varmasti vielä ole sanottu lopullista sanaa.

Miten aiot tästä jatkaa ja haluaisitko sanoa jotain vasta-aloittaneille

väitöskirjan tekijöille?

– Ehdottomasti haluan kannustaa niitä, jotka harkitsevat Venäjän-tutkimusta. Tervetuloa! Aineistoja ja kysymyksiä on valtavasti, joten tutkittavaa riittää vaikka kuinka paljon vielä vuosiksi eteenpäin.

– Omiin tulevaisuudensuunnitelmiini kuuluu ainakin Neuvostoliiton talouden modernisaation pohtiminen, johon keskityn Suomen Akatemian projektitutkijana. Tavoitteena olisi selvittää se, miten Neuvostoliiton johto itse määritteli talouden modernisaation. Katson tavallaan läpi ajallisen jatkumon Venäjästä Neuvostoliiton kautta Venäjään. Urakka on hurja, joten tekeminen ei ihan heti lopu.

Miltä tuntuu olla ensimmäinen uuden aallon Venäjä-tutkija, perässäsihän tulee n. 30 väitöskirjaa?

– Tarkoitat ilmeisesti Aleksanteri-instituutin Venäjän ja Itä-Euroopan tutkijakoulusta lähivuosina valmistuvia väitöskirjoja. On totta, että Venäjä-tietous tulee lähivuosina kasvamaan hurjasti ja useasta eri näkökulmasta, sillä mainitsemini kolmeenkymmeneen väitöskirjaan mahtuu lähes kaikkien tieteenalojen tutkimuksia. Olen erityisen iloinen siitä, että uusilla Venäjä-tutkijoilla on entistä paremmat mahdollisuudet luoda perusta omalle tutkimuksellensa olemassaolevan tutkimuksen pohjalta eikä kaikkea tarvitse selvittää juurtajaksaaen itse. Tulevaisuus Venäjä-tutkimuksen näkökulmasta vaikuttaa tavattoman mielenkiintoiselta ja haastavalta!

* * *

Teksti:

Katariina Mustakallio

Kuvat:

Jouni Keskinen ja Jari Autio

ENNEN JANYT
Historian tietosanomat